

УДК 339.137.2

Козлянченко О.М.

здобувач кафедри економічної теорії,
Чернігівський національний технологічний університет**ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ГАЛУЗІ
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО МАШИНОБУДУВАННЯ: СУТНІСТЬ ТА ФАКТОРИ****FORMING OF COMPETITIVENESS OF AGRICULTURAL ENGINEER INDUSTRY:
ESSENCE AND FACTORS**

У статті розглянуто теоретичні підходи до визначення сутності поняття «конкурентоспроможність галузі». Аналіз підходів свідчить про те, що більшість науковців розглядає конкурентоспроможність галузі з позицій підприємства та продукту, що ним виробляється. Розглянуто особливості галузі сільськогосподарського машинобудування, на основі яких було проаналізовано фактори формування конкурентних переваг та запропоновано їхню класифікацію. Відповідно до цього, визначено фактори конкурентоспроможності саме сільськогосподарського машинобудування та виділено рівні конкурентоспроможності досліджуваної галузі. Класифікація факторів дає змогу оцінити роль і місце кожного фактора у формуванні конкурентоспроможності сільськогосподарського машинобудування. Доведено, що формування конкурентоспроможності сільськогосподарського машинобудування – це становлення її економічних і технологічних параметрів, що сприяє конкурентній боротьбі і конкурентоспроможному розвитку.

Ключові слова: конкурентоспроможність галузі, фактори конкурентоспроможності, конкурентний розвиток, галузь, сільськогосподарське машинобудування.

В статье рассмотрены теоретические подходы к определению сущности понятия «конкурентоспособность отрасли». Анализ подходов свидетельствует о том, что большинство ученых рассматривают конкурентоспособность отрасли с позиций предприятия и продукта, что им производится. Рассмотрены особенности отрасли сельскохозяйственного машиностроения, на основе которых были проанализированы факторы формирования конкурентных преимуществ и предложена их классификация. В соответствии с этим, определены факторы конкурентоспособности именно сельскохозяйственного машиностроения и выделены уровни конкурентоспособности исследуемой отрасли. Классификация факторов позволяет оценить роль и место каждого фактора в формировании конкурентоспособности сельскохозяйственного машиностроения. Доказано, что формирование конкурентоспособности сельскохозяйственного машиностроения – это становление ее экономических и технологических параметров, что способствует конкурентной борьбе и конкурентоспособному развитию.

Ключевые слова: конкурентоспособность отрасли, факторы конкурентоспособности, конкурентное развитие, отрасль, сельскохозяйственное машиностроение.

The article deals with theoretical approaches to defining the essence of the concept of «competitiveness of the industry». The analysis of approaches testifies that most scientists examine the competitiveness of industry from positions of enterprise and product, that produced them. Features are considered industries of agricultural engineer, on the basis of that the factors of forming of competitive edges were analyses and their classification is offered. In accordance with it, the factors of competitiveness exactly of agricultural engineer are certain and the levels of competitiveness of the investigated industry are distinguished. Classification of factors allows to estimate a role and place of every factor in forming of competitiveness of agricultural engineer. It is well-proven that forming of competitiveness of agricultural engineer is becoming of her economic and technological parameters, that assists competitive activity and competitive development.

Keywords: competitiveness of the industry, competitive factors, competitive development, industry, agricultural machinery.

Постановка проблеми. Сучасні тенденції соціально-економічного розвитку України зумовлюють спрямованість зусиль вітчизняної економічної думки на пошук шляхів забезпечення конкурентоспроможності підприємств, галузей, регіонів та економіки країни у цілому. Зростання конкурентоспроможності національної економіки забезпечується передусім завдяки розвитку важливих галузей промисловості. Розвиток галузі сільськогосподарського машинобудування – основа науково-технічного прогресу в агропромисловому та певною мірою машинобудівному комплексах, значна підтримка країни. Забезпечення конкурентоспроможного розвитку сільськогосподарського машинобудування є важливою передумовою формування потенціалу розвитку держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Результати досліджень у даному напрямі висвітлено у працях вітчизняних економістів В. Андрійчука, В. Вітвицького, П. Гайдуцького, М. Маліка, О. Онищенко, П. Саблука, О. Шпичака, В. Юрчишина та ін. Проте в роботах науковців не повністю висвітлено методичні підходи до оцінки рівня конкурентоспроможності сільськогосподарського машинобудування. Нині так і не склався єдиний підхід ані до формулювання поняття, ані до методів оцінювання, формування та підвищення конкурентоспроможності галузі. При цьому багато дослідників зазначають, що конкурентоспроможність галузі – найменш вивчена категорія теорії конкурентоспроможності.

Постановка завдання. Метою статті є проведення аналізу сутності та змісту поняття «конкурентоспроможність галузі» на основі узагальнення наявних підходів, визначення факторів конкурентоспроможності сільськогосподарського машинобудування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Категорія «конкурентоспроможність галузі» має різні тлумачення як серед вітчизняних, так і серед зарубіжних фахівців. Це свідчить, з одного боку, про важливість та складність проблеми, а з іншого – про незавершеність методологічного опрацювання і необхідність подальших досліджень. Нижче наведено найбільш поширені визначення цього поняття.

О.М. Транченко [1, с. 8] під конкурентоспроможністю галузі розуміє узагальнюючий показник стійкості роботи підприємств галузі, здатних забезпечувати високий рівень доходу і зайнятості на стабільній довгостроковій основі в умовах внутрішньої та зовнішньої конкуренції, ефективно використовуючи технологічний, людський і фізичний капітал.

О.Ю. Гохберг пропонує розглядати конкурентоспроможність галузі як ступінь можливості галузі в умовах вільного ринку створювати блага, що відповідають вимогам як внутрішнього, так і зовнішніх ринків, за одночасного забезпечення стабільного зростання та розвитку відповідного сектору економічної діяльності [2, с. 51].

Під конкурентоспроможністю галузей деякі автори [3, с. 55; 4, с. 15] розуміють ефективність роботи окремих галузей національного господарства, що оцінюється, крім традиційних критеріїв, за показниками, які характеризують і описують міру живучості і динамічності галузі за різних варіантів розвитку економіки даної країни і світу в цілому.

Згідно з працями провідного спеціаліста з міжнародної конкуренції М. Портера, галузь певної країни конкурентоспроможна, якщо вона володіє конкурентними перевагами порівняно з найбільш успішними учасниками світового ринку. На думку визначного науковця, такими конкурентними перевагами можуть бути [5]:

- раціональна галузева структура;
- наявність групи висококонкурентних підприємств-лідерів;
- ефективна дослідно-конструкторська та виробничо-технологічна база;
- розвинута галузева інфраструктура та ефективна система розподілу продукції;
- гнучка система науково-технічного, виробничого і матеріально-технічного співробітництва всередині галузі та з аналогічними галузями за кордоном.

Під час системного вивчення конкурентоспроможності галузі М. Томсон і Дж. Стрікленд до основних характеристик галузі відносять: розмір ринку; масштаб конкуренції; кількість конкурентів та їх розміри; ступінь інтеграції основних конкурентів і її спрямованість щодо технологічного процесу; ступінь завантаження виробничих потужностей як головна умова зниження витрат виробництва; розмір капіталовкладень; умови входження в галузь і виходу з неї; галузевий показник прибутковості [6].

Російський учений І.А. Спиридонов [7, с. 78] визначає конкурентоспроможність галузі як наявність у неї конкурентних переваг, що дасть їй змогу: по-перше,

виробляти продукцію високої якості, яка задовольняє вимоги конкретних груп споживачів до споживчої цінності, ринкової новизни і вартості товарів; по-друге, постачати продукцію на ринок в оптимальні терміни, які диктує ринкова ситуація.

П.Р. Пуцентейло [8, с. 56] вважає, що «конкурентоспроможність галузі – це здатність створювати зростаючий обсяг доданої вартості на основі підвищення ефективності використання чинників виробництва, забезпечення інвестиційної привабливості бізнесу та освоєння ринків».

У роботі [9, с. 12] міжнародна конкурентоспроможність галузі розглядається як здатність національної галузі забезпечувати високий рівень задоволення власною продукцією суспільної потреби порівняно з конкурентами, утримувати та зміцнювати стійкі позиції на певних сегментах світового ринку та отримувати прибутковість на основі раціонального використання ресурсів в умовах глобалізації

Узагальнюючи вищенаведені визначення поняття «конкурентоспроможність галузі», можемо запропонувати основні положення теорії її конкурентоспроможності:

- фундаментом для досягнення конкурентоспроможного стану галузі є конкурентні переваги;
- конкурентоспроможність окремої галузі проявляється порівняно з конкуруючими галузями на світовому ринку, тобто вона відносна;
- конкурентоспроможність галузі притаманна системності – вона визначається конкурентоспроможністю суб'єктів, що до неї належать, і конкурентоспроможністю макросередовища, в якій дана галузь функціонує;
- конкурентоспроможність галузі є складовою багаторівневої категорії «конкурентоспроможність» поряд із конкурентоспроможністю товару, підприємства, національної економіки;
- конкурентоспроможність галузі є динамічним явищем і підлягає управлінню.

Теоретичний аналіз поняття конкурентоспроможності галузі дає підстави визначити її як властивість суб'єктів мезорівневої конкуренції (галузей, видів економічної діяльності, кластерів), що характеризується ступенем реального чи потенційного задоволення ними конкретної потреби порівняно з аналогічними суб'єктами конкуренції. Саме конкурентоспроможність галузі формує конкурентоспроможність національної економіки та визначається рівнем конкурентоспроможності підприємств, які її утворюють. Для повного розуміння процесів формування конкурентних переваг у галузі сільськогосподарського машинобудування потрібно розглянути її властивості та основні чинники, що на неї впливають.

Серед відмінних рис галузі сільськогосподарського машинобудування варто виділити такі [10, с. 263–264]:

- тривалий оборотний цикл, що зумовлює тривалий процес взаємодії між учасниками (завершивши виробничий процес, підприємство – виробник продукції надає послуги з гарантійного і післяпродажного обслуговування впродовж всього строку експлуатації продукції);
- спеціалізація підприємств галузі на виробництві певної номенклатури устаткування, що здебільшого є унікальним. Отже, необхідна консолідація зусиль і

координація планів на галузевому рівні для комплексної поставки устаткування;

- висока концентрація ринку сільськогосподарського устаткування, що ускладнює процес входження нових виробників у галузь, а наявні використовують ефект від масштабу виробництва й утримують ціни на обладнання, яке випускається. Таким чином, мережа в галузі є високоструктурованою;

- високий рівень невикористаних виробничих потужностей на сільгоспмашинобудівних підприємствах, що, з одного боку, зумовлено загальнокризовими явищами, а з іншого – говорить про високий виробничий потенціал галузі, який може бути реалізований тільки спільними силами всіх виробників сільгоспмашинобудівного устаткування за підтримки держави;

- низька інвестиційна активність галузі у цілому: більшість виробників змушені використовувати внутрішні джерела інвестицій, тому що тривалий оборотний цикл виробництва затримує залучення інвестиційних ресурсів.

На конкурентоспроможний розвиток сільськогосподарського машинобудування впливає низка факторів, які можна розділити на зовнішні та внутрішні (рис. 1).

Конкурентні відносини, що виникають у сфері економіки різних за ступенем концентрації суб'єктів, умовно можна поділити на три рівні [8, с. 59]:

- макрорівень (національні господарства, об'єднання країн);
- мезорівень (галузі, об'єднання підприємств, організацій, фірм);
- мікрорівень (конкретні види продукції, виробництва підприємства).

Відповідно до цих ієрархій конкурентоспроможності, виділимо рівні ієрархії конкурентоспроможності галузі сільськогосподарського машинобудування (рис. 2).

У роботі [3, с. 56] виокремлюються такі зовнішні і внутрішні фактори конкурентоспроможності галузі:

- 1) зовнішні: високий рівень конкурентоспроможності країни; активна державна підтримка малого і середнього бізнесу; якісне правове регулювання економіки країни; відкритість суспільства і ринків; високий науковий рівень управління; гармонізація національної системи стандартизації і сертифікації з міжнародною системою; відповідна державна підтримка науки й інноваційної діяльності; висока якість інформаційного забезпечення; високий рівень інтеграції всередині країни й у межах світового товариства; низькі податкові ставки, відсоткові ставки; наявність доступних і дешевих ресурсів; якісна система підготовки і перепідготовки управлінських кадрів; сприятливі кліматичні умови та географічне положення країни; високий рівень конкуренції в усіх сферах діяльності;

- 2) внутрішні: значна потреба в товарі галузі; оптимальний рівень концентрації, спеціалізації й кооперування; оптимальний рівень уніфікації і стандартизації товарів; висока відносна вага конкурентоспроможного персоналу; якісна інформаційна і нормативно-методична база управління; конкурентоспроможні постачальники; наявність доступу до якісних дешевих ресурсів; виконання робіт з оптимізації ефективності використання ресурсів; значний рівень інновацій; функ-

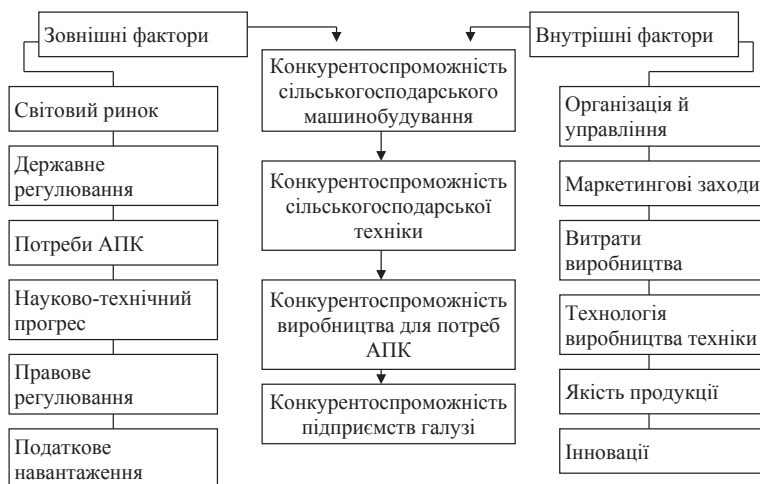

Рис. 1. Фактори конкурентоспроможності сільськогосподарського машинобудування [8]

ціонування в організаціях галузі системи забезпечення конкурентоспроможності; сертифікація продукції; висока ефективність організації в галузі; значна частка експорту наукомістких товарів; значна питома вага конкурентоспроможних організацій і товарів тощо.

Рис. 2. Структура рівнів конкурентоспроможності сільськогосподарського машинобудування [8]

Класифікація факторів дає змогу оцінити роль і місце кожного фактора у формуванні конкурентоспроможності галузі сільськогосподарського машинобудування. На основі узагальнення праць учених фактори конкурентоспроможності галузі можуть бути класифіковані за такими ознаками (рис. 3).

Рис. 3. Класифікація факторів конкурентоспроможності галузі [3]

За ознакою керованості чинники конкурентоспроможності галузі можна поділити на керовані та некеровані.

За ознакою «середовище функціонування» можна виокремити такі фактори конкурентоспроможності галузі: внутрішні (породжені суб'єктами галузі, наприклад підприємствами, кластерами) та зовнішні (спричинені зовнішніми відносно галузі факторами, наприклад іншими галузями, державою, міжнародними організаціями та закордонними підприємствами, політичною ситуацією тощо).

За класифікаційною ознакою «можливість копіювання/перенесення» до факторів варто віднести такі, як фактори нижчого порядку (можна легко скопіювати/перенести) та фактори вищого порядку (патентована технологія, репутація фірми, тісні зв'язки з клієнтами).

За джерелом виникнення можна виокремити такі фактори конкурентоспроможності галузі:

- факторні (людські та природні ресурси, науково-інформаційний потенціал, капітал, інфраструктура);
- суміжні та обслуговуючі галузі;
- стратегія та структура фірми, внутрішньогалузева конкуренція.

За характером впливу можна виділити стимулюючі та дестимулюючі фактори зростання рівня конкурентоспроможності галузі.

За ознакою пріоритету виокремлюють такі детермінанти конкурентоспроможності галузі: пріоритетні

для інвесторів, пріоритетні для підприємств галузі, пріоритетні для держави. Доцільність виокремлення цієї класифікаційної ознаки можна обґрунтувати так: оскільки різні цільові групи ставлять різні цілі під час оцінки конкурентоспроможності галузі (інвестори – здебільшого економічні, держава – окрім економічних ще й соціальні), то одні й ті ж самі фактори матимуть різний пріоритет під час оцінки рівня конкурентоспроможності галузі.

За класифікаційною ознакою «спосіб впливу» до факторів варто віднести такі: впливає на рівні окремого підприємства, впливає на рівні кластера, впливає на рівні органу управління галуззю.

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, відповідно до класифікації факторів, слід розглядати фактори конкурентоспроможності галузі окремо для інвесторів, державних органів та споживачів; диференціація факторів більш доцільна за видами економічної діяльності, оскільки галузь є сукупністю підприємств, яким притаманний значний рівень диверсифікованості.

Формування конкурентоспроможності галузі сільськогосподарського машинобудування – це становлення її організаційно-економічних та техніко-технологічних параметрів, що дають змогу в умовах ринку витримати суперництво в боротьбі за споживача з іншими виробниками і досягти конкурентоспроможного розвитку.

Список використаних джерел:

1. Транченко О.М. Оцінка галузевої конкурентоспроможності (на прикладі агропромислового комплексу) / О.М. Транченко // Економічний часопис-XXI. – 2013. – № 9–10(2). – С. 7–10.
2. Гохберг О.Ю. Конкурентоспроможність бізнесу: теоретико-методологічні основи аналізу / О.Ю. Гохберг // Вісник Львівської державної фінансової академії. – 2010. – № 18. – С. 50–56.
3. Борисова Т.М. Конкурентоспроможність галузі: детермінанти формування та сучасні методи оцінювання / Т.Т. Борисова // Вісник Хмельницького національного університету. – 2011. – № 6. – Т. 1. – С. 54–60.
4. Остапенко А.В. Визначення сутності поняття «конкурентоспроможність галузі» / А.В. Остапенко // Бізнес Інформ. – 2016. – № 5. – С. 15–23.
5. Портер М. Конкурентная стратегия: методика анализа отраслей и конкурентов / М. Портер ; пер с англ. – М. : Альпина Бизнес Букс, 2005. – 454 с.
6. Томсон А.А. Стратегический менеджмент / А.А. Томсон, Дж. Стрикленд ; пер с англ. – М. : ЮНИТИ, 2007. – 928 с.
7. Спиридонов И.А. Международная конкуренция и пути повышения конкурентоспособности / И.А. Спиридонов. – М. : ИНФРА-М, 1997. – 170 с.
8. Пуцентейло П.Р. Конкурентоспроможний розвиток галузі тваринництва як вищий рівень прояву конкуренції / П.Р. Пуцентейло // Інноваційна економіка. – 2014. – № 3. – С. 55–61.
9. Шевченко М.М. Методи оцінки конкурентоспроможності галузей промисловості в умовах інтернаціоналізації : автореф. дис. ... к.е.н. наук : спец 08.07.01 «Економіка промисловості» / М.М. Шевченко. – Харків, 2006. – 16 с.
10. Селезньова О.В. Основні принципи формування ринкової мережі в галузі сільськогосподарського машинобудування / О.В. Селезньова // Економічний простір. – 2009. – № 22/1. – С. 261–268.